

EDUKOLOGIJOS MOKSLO SKLAIDA: UGDYMO SOCIOLOGIJOS IR SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS INTEGRACINIAI RYŠIAI

Audronė Juodaitytė

Šiaulių universitetas

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjama šiuolaikinė edukologijos mokslo sklaida globalių socialinių transformacijų laikotarpiu, kuris įvardijamas kaip informacinė (žinių ekonomikos) visuomenė, turinti įtakos socialinių ir humanitarinių mokslų sklaidai bei lemianti įvairių mokslų integracinius ryšius. Ugdymui, kuris iš esmės yra socialinis dalykas, būtinas ryšys su kitais mokslais, visų pirma su tais, kurie nagrinėja visuomenę, jos struktūras ir valdymą, taigi su sociologija, nes postmoderni ir nestabili visuomenė lemia naujų edukologinių tiesų atsiradimą. Svarbu paisyti visuomenės raidos dėsnų, žmonių tarpusavio santykių nuolat besikeičiančioje aplinkoje, kai sąveika „žmogus-žmogus“ tampa daugiamatė. Edukologijoje išsiskiria naujos mokslo šakos, grindžiamos sociologijos mokslo žiniomis ir ugdymo ypatumais. Tai ugdymo sociologija ir socialinė pedagogika. Straipsnyje aptariamos šių edukologijos mokslo subšakų teorinių ir prakseologinių tyrimų kryptys, integraciniai ryšiai, problemų kaita.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: edukologija, ugdymo sociologija, socialinė pedagogika, integraciniai ryšiai.

Abstract

The paper deals with the question of the dissemination of the contemporary science of pedagogy in the period of global social transformations, referred to as informational (knowledge economy society), which conditions a full-scale dissemination of socio-humanitarian sciences and presupposes deep links of integration of various sciences engaged in the analysis of interdisciplinary issues. Education is one of such issues and, social by nature, calls for links between pedagogy and other sciences first and foremost those, which deal with society, its structure and organisation. Therefore the link of the sciences of pedagogy and sociology is essential as the development of new truths in pedagogy is preconditioned by the development of our post-modern and unstable society. The necessity arises to orientate towards the development of society, its relations with man and a constantly changing environment, which is marked by a multidimensional interaction of 'man-man'. New branches of the science based on the knowledge of the science of sociology, an individual's life and peculiarities of his/her development and such sub-branches of pedagogy as educational sociology and social pedagogy have developed. The paper discloses the trends of the theoretical and practiceological research of these sub-branches of the science of pedagogy, links of integration and transformations.

KEY WORDS: pedagogy, educational sociology, social pedagogy, links of integration.

Įvadas

Edukologija iš prigimties yra socialinis mokslas. Todėl visi be išimties visuomenės socialiniai-kultūriniai būviai, ypač bendroji mentalinė kultūra, veikia ne tik teorines koncepcijas, bet ir žmogaus ugdymo metodų bei priemonių sistemą. Pavyzdžiui, jeigu visuomenė orientuojasi į individualizmo filosofiją, tai ir žmogaus ugdymo būdai, turintys prievartos elementų ar kitaip ribojantys žmogaus, kaip individo, vidinę laisvę, yra nepriimtini. Todėl visuomenėje žmogaus ugdymo sistema, jos ideologija nuolat keičiasi. Dėl vykstančių pokyčių pastaruoju metu Europoje susiformavo nauja

žmogaus ugdymo koncepcija: pagarbus požiūris į žmogų, kaip aktyvų socialinį individą, pajėgų įgyvendinti savo socialinius siekius ir keisti aplinką. Todėl mokslininkai (Balbus, 1993; Baand, 1995; Brock, 1998; Dauber, Verne, 1996), nagrinėjantys edukologijos metodologines problemas, siūlo teoretikams ir praktikams atsižvelgti į šiuolaikinę visuomenę, jos struktūrą, kartu ir į sociologijos mokslą, nagrinėjantį visuomenės problemas.

Pedagogikos ir sociologijos ryšį dar XX a. pirmojoje pusėje yra išvelgęs J. Laužikas. Jo teigimu, „pedagogiką būtina ne tik psychologizuoti, bet ir sociologizuoti“ (1997, p. 367); psichologija pedagogikai tampa svarbi tada, kai visuomenėje išivyrėja santykinis stabilumas, o sociologijos svarba ypač išryškėja vykstant socialinėms transformacijoms. Dėl didelių XX a. antrojoje pusėje vykstančių socialinių-kultūrinių transformacijų sustiprėjo edukologijos dėmesys sociologijos mokslui (Freire, 1993; Osterband, 1993). J. Laužikas (1997), nagrinėdamas pedagogikos sklaidą santykinio visuomenės stabilumo sąlygomis, nurodo, kad stabilizuojasi ir žmogaus ugdymo sistema, nes jos pagrindiniu tikslu tampa ne naujų koncepcijų paieška, o gautų rezultatų praktinis taikymas. Tada, J. Laužiko (1997) nuomone, nebereikia abejoti dėl žmogaus ugdymo tikslų ar metodų ir moksliniai ginčai gali vykti tik dėl konkrečių metodų ar jų sistemų taikymo galimybių. Šias problemas edukologijos mokslas gali sėkmingai spręsti remdamasis ryšiais su psichologijos mokslu.

Šiuo metu Lietuvoje trūksta metodologinio pobūdžio edukologijos mokslo darbų, kurie pagrįstų jos, kaip socialinio mokslo teorijos ir praktikos, ryšį su socialiniais mokslais, būtent – su sociologija, nes iki šiol visas dėmesys buvo sutelktas į ryšius su psichologija, kaip savaime suprantamus ir tapusius tradiciniais.

Ši situacija lemia ir mūsų tyrimo problemą: kokios yra edukologijos, kaip socialinio mokslo, teorinės ir prakseologinės sklaidos kryptys, kaip jos lemia ryšius su sociologija, ugdymo sociologijos ir socialinės pedagogikos integracinę sąveiką.

Tikslas: išnagrinėti edukologijos mokslų sklaidą socialinių transformacijų (žinių visuomenės) laikotarpiu, atskleisti ugdymo sociologijos ir socialinės pedagogikos integracinius ryšius, kryptis ir tyrimų problematiką.

Metodai: teorinės literatūros analizė, metaanalizė, modeliavimas.

1. Edukologijos mokslo sklaida ir socialinės transformacijos

Giluminės visuomenės transformacijos, kurias ypač jaučia XXI a. žmonių karta, skatina iš esmės keisti ir žmogaus ugdymo procesą, nes sąveika su aplinka (sociopsichinė, sociobiologinė, sociokultūrinė ir kt.) tampa daugiaplanė. Visuomenė, esant tokiai situacijai, dažnai būna neapsisprendusi dėl naujų žmogaus ugdymo tikslų. Tada ypač svarbios naujos žmogaus ugdymo idėjos, kurių, K. Grabe, K. Luscher (1994) nuomone, reikia ieškoti pačioje visuomenės sanklodoje, kuri inspiruoja naujas idėjas: jos kyla žmonių bendruomeninio gyvenimo erdvėje. Mokslininkų (Freire, 1993; Robinshon, 1997) nuomone, jas būtina tik atpažinti, išskirti, filosofškai permąstyti ir transformuoti žmogaus ugdymo teorijoje bei praktikoje.

S. Robinshon (1997) nurodo, kad socialinis nestabilumas, kaip pagrindinė dabartinės informacijos (žinių) visuomenės charakteristika, lemia visų pirma visuomeninių struktūrų pokyčius, keičiasi ir socialinių grupių bei individų sąveika su aplinka. Socialiniame-kultūriniame lygyje nestabilumas reiškiasi kaip normatyvinių vaizdinių krizė, todėl permaštos ankstesnės socialinio gyvenimo normos ir kuriamos naujos. Jos turi tapti tiek visuomenės, tiek ir individo „naujo mąstymo“ dalyku, kuris, K. Arnold teigimu, turi būti „homogeniškas, kartu ir selektyvus“ (Arnold, 1995, p. 47).

Be to, visuomenėje daugėja socialinės stratifikacijos reiškinių, atsiranda grupės, kurios anksčiau neegzistavo ir yra nepajėgios adaptuotis visuomenėje, į ją integruotis. Stabilių vertybių ir normų nebuvimas lemia ne tik socialinės-kultūrinės atskirties grupių visuomenėje gausėjimą, bet ir kriminalinių elementų atsiradimą. Šiomis sąlygomis, A. Osterband (1993) nuomone, turi tvirtėti edukologijos mokslo ryšiai su socialiniais mokslais, ypač su sociologija, kuri padeda kurti naujas žmogaus socialinio ugdymo koncepcijas ir jas taikyti praktiškai.

Vis dėlto sociologija, kaip mokslas apie visuomenę, negali edukologijai pateikti gatavų mokslinių idėjų ar žmogaus ugdymo būdų. Ji tik gali pasiūlyti socialinių idėjų sistemą ir taip atskleisti socialinį ugdymo kryptingumą, prasmingumą. A. Broch (1998) nurodo, kad sociologijos idėjos edukologijai ypač svarbios, nes pagrindžia naują ugdymo praktiką ir gali ją nukreipti tinkama linkme, susitelkiant ties visuomenės socialiniu užsakymu. Šiuo atveju ugdymo praktika yra tikslinama socialinio prasmingumo aspektu, o ne tik pavienių metodų taikymo veiksmingumu. Tada ir pati edukologija, kaip socialinis mokslas, tampa socialiai prasminga, o jos kaita – sisteminė, įprasminanti naują ugdymo kokybę. S. Robinschon (1997), P. Zudeich (1992) nurodo, kad ši koncepcija taikoma daugelyje Europos šalių atliekant švietimo reformas. Ją įgyvendinant ir plėtojantis edukologijos ryšiams su visuomene, gyvenimo realybe bei sociologijos mokslu, kūrėsi dvi edukologijos subšakos – ugdymo sociologija ir socialinė pedagogika.

2. Ugdymo sociologijos dalykas, tyrimų kryptys

Ugdymas, kaip procesas, yra svarbus visuomenei, jos raidai. Todėl ugdymas visada buvo sociologijos domėjimosi sritis. Domėjimasis ugdymo sociologiniu aspektu apima daug klausimų, kurie kartais labai nutolę nuo ugdymo problematikos. Taip yra ir dėl socialinių grupių, kurios tiesiogiai nėra susijusios su ugdymu (visų pirma tėvai, sudarantys didžiąją suaugusiųjų visuomenės dalį), nes jų veikla apima kitas visuomeninio gyvenimo sritis (ekonominę, politinę, kultūrinę ir kt.), gausos. Bet šios grupės gali veikti ugdymą ir pakreipti jį norima kryptimi. Taip patenkinami socialinių grupių ugdymo srities interesai.

Ugdymą veikia ir kiti veiksniai, netiesiogiai susiję su įvairiomis socialinio gyvenimo sritimis. Taigi ugdymas, kaip socialinis reiškinys, savaime tampa sociologijos dalyku ir yra grindžiamas šio mokslo teorijomis (Ritzer, 2000).

Galima apibrėžti sociologijos teorinio ir empirinio domėjimosi ugdymo procesu

kryptį ir sritis. N. Luhmann (1984) nurodo, kad ugdymo sociologijai svarbūs šie dalykai:

- susitelkimas ties išoriniais socialiniais procesais, globaliomis sistemomis ir grupėmis, kurios nekelia sau ugdymo tobulinimo tikslo, bet daro įtaką ugdymui, jo turiniui, rezultatams;
- socialinės grupės ir švietimo įstaigos, sprendžiančios apie ugdymo procesą – jo turinį, organizavimo formas, pokyčius;
- vidiniai procesai, lemiantys ugdymo įstaigų funkcionavimą ir atskleidžiantys tikslinių grupių, sukurtų ugdymo veiklai, pasirengimą pokyčiams.

Taigi sociologijoje išskiriama nemažai ugdymo problemų, kurias perima du integraciniai edukologijos mokslai – ugdymo sociologija ir socialinė pedagogika.

Ugdymo sociologija nagrinėja problemas, kuriomis domisi ir kiti mokslai. Jas apibrėžia socialiniai-mentaliniai visuomenės poreikiai, pavienių tyrinėtojų grupės ir jų interesai. Todėl ugdymo problematika šio mokslo gali būti nagrinėjama kitaip nei edukologijos. Pvz., jeigu paisoma universalios ugdymo sampratos, reikia apibrėžti platesnį tiriamų reiškinių kontekstą. Taigi nagrinėjant globalias ugdymo problemas, kyla pavojus pradėti nagrinėti ne tik „svetimą“ problematiką, kuri per daug nutolusi nuo ugdymo, bet ir perimti kitų mokslų taikomus metodus, metodologiją ir jų pagrindu išeliminuoti ugdymo edukologinį aspektą.

Numatant ugdymo sociologijos domėjimosi kryptį būtina apibrėžti *ugdymo* terminą. Jis suprantamas nevienareikšmiškai: jam gali būti priskiriama platesnė arba siauresnė reikšmė. Kad suvoktumėme žmogaus tapsmo socialine būtybe procesą, būtina išskirti žmogų ugdančius veiksnius ir elgsenos elementus. Vis dėlto negalima nuneigti ugdymo, kaip proceso, kurio esmę sudaro „tikslingas socialinių-kultūrinių vertybių perdavimas“ (Osterband, 1993, p. 74). Kartais ugdymas suvokiamas socialinio naudingumo požiūriu, kurį lemia visuomenės socialinės-kultūrinės reikmės. Taip suprastas ugdymas dažnai tampa ne tik sociologijos mokslo dalyku (Collins, 1998; Osterband, 1993). Ugdymo sociologijos interesų sritis yra kur kas platesnė. Ji apima įvairius socialinius santykius, kuriuos lemia socialinio ugdymo esmė. Šiuo požiūriu santykiai „ugdytojas-ugdytinis“ ugdymo procese socialiniu požiūriu yra kur kas platesni nei santykiai „mokytojas-mokiniai“, nes pirmieji apima įvairias socialines aplinkas (institucijas, vietoje, regioną, šalį ir kt.), todėl tampa ugdymo sociologijos dalyku. Ši sąveika socialiniu požiūriu yra sudėtinga, nes priklauso nuo ugdytinių, kaip grupės, socialinio statuso, vaidmenų, ryšių su kitomis visuomenės socialinėmis grupėmis.

3. Socialinės pedagogikos ir ugdymo sociologijos raida, integraciniai ryšiai

Mokslinį socialinės pedagogikos ir ugdymo sociologijos ryšį galima nagrinėti daugeliu aspektų ir kategorijų. Visų pirma abi šios edukologijos mokslo šakos priklauso socialinių mokslų sričiai. Be to, jas sieja bendra mokslinių-empirinių tyrimų erdvė ir dalykas – žmogaus socialinis gyvenimas ir raida įvairiose ugdymo aplinkose, esant skirtingoms socialinėms-istorinėms sąlygoms.

Tiriant tokių socialinių reiškinių kaip žmogaus ugdymas sunku išvelgti, kuo skiriasi socialinė pedagogika ir ugdymo sociologija. Bet domintis žmogaus ugdymo procesais įvairiose aplinkose (formaliose ir neformaliose), šios edukologijos subšakos skiriasi tyrimo tikslų, uždavinių, turinio, dalyko (objekto), hipotezių, tyrimo metodų, instrumentų ir valdymo požiūriais. Visų pirma kiekviena iš jų turi tik jai būdingą mokslinį paveldą, priklauso konkrečiai mokslinei mokyklai. Kita vertus, jas sieja bendra pedagoginės ir sociologinės minties raida. XIX a. pabaigoje socialinė pedagogika, išsiskyrusi iš bendro socialinių-humanitarinių mokslų kamieno, kokuo tuo metu buvo filosofija, tapo atskira pedagogikos mokslo šaka ir sudarė prielaidas ugdymo sociologijai formuotis (Vaitkevičius, 1998; Ušeckienė, 2003).

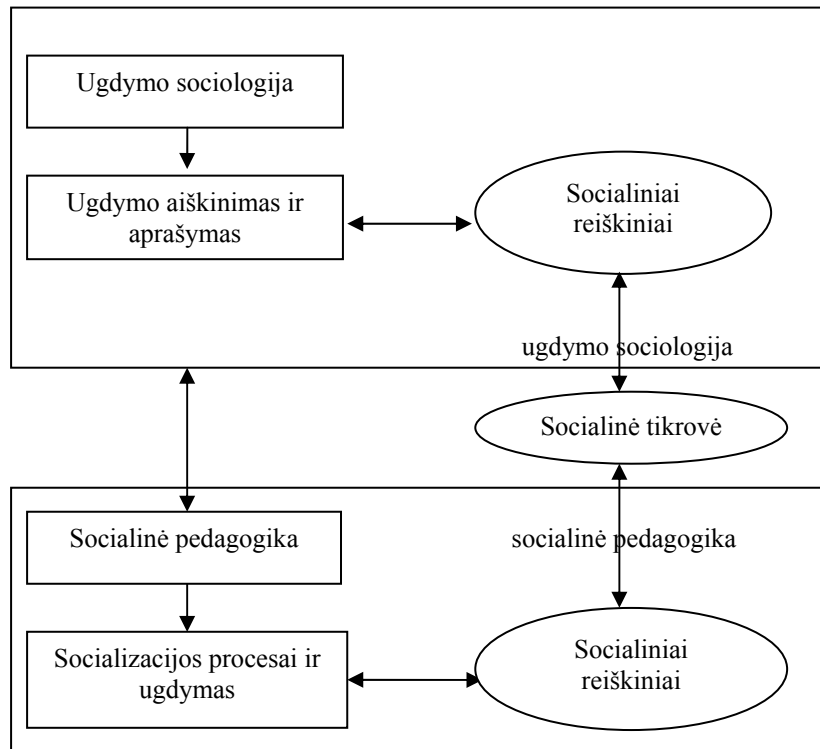
K. Baand (1995), A. Broch (1998) nurodo, kad ugdymo sociologija nagrinėja žmogaus ugdymo procesą istoriniu visuomenės raidos aspektu; aplinkos ir kultūrinių sąlygiškumą bei bendro visuomenės, kaip socialinės struktūros ir organizacijos, vertinimo fone. Socialinė pedagogika, kaip mokslas apie konkrečią ugdymo socialinę aplinką, nagrinėja ugdymo procesą instrumentiniu, empiriniu ir diagnostiniu požiūriais. W. Bauerle (1992) nuomone, tokių socialinės pedagogikos požiūrį į žmogaus ugdymo procesą lemia tai, kad įvairios ugdymo aplinkos permanentiškai veikia žmogaus, kaip socialinio individo ir grupės nario, socialinį tapsmą. Be to, jo nuomone, socialinės aplinkos įtaka įvairiuose žmogaus gyvenimo etapuose (vaikystėje, jaunystėje ir brandžiam amžiuje) yra skirtinga, nes, pvz., vaikystėje svarbūs socialinės priežiūros ir pagalbos poreikiai.

A. Brock (1998) nurodo, kad socialinė pedagogika nagrinėja institucionalizuotą ugdymo procesą „ugdytojas-ugdytinis“. Toks siauras ugdymo supratimas buvo būdingas ankstesnių laikų švietėjiškai minčiai, nes tai buvo susiję su tradicine ugdymo įstaigų sandara, kai mokykla buvo izoliuota institucija, kurios aplinkos poveikio diapazonas buvo ribotas, o socialiniai santykiai – stabilesni. L. Ušeckienės (2003) teigimu, jau XIX a. pirmojoje pusėje J. H. Pestalocis, propagavęs socialinio ugdymo, apimančio vaikų ir jaunimo iš įvairių visuomenės sluoksnių, idėją, nagrinėjo žmogaus ugdymo procesą aplinkos sąlygiškumo kontekste. Jo idėjos pagrindė XX a. pradžios socialinės pedagogikos koncepciją. Šiuo metu socialinę pedagogiką, kaip edukologijos mokslo šaką, domina sudėtingesnės problemos – ugdymas realioje, gyvenimiškoje aplinkoje, kuri visada yra socialinė, nes čia individas ir grupės sąveikauja su socialinėmis-moralinėmis vertybėmis. Socialinė pedagogika plėtoja ir nagrinėja tikslingą ugdymą socialinės aplinkos ir socialinės sąveikos kontekste, kai ugdytinis dalyvauja socialinėje, ekonominėje ir kultūrinėje veikloje. Šios ugdymo sritys socialinėje pedagogikoje jau tapo tradicinės (Vaitkevičius, 1998).

K. Arnold (1995), K. S. Cook (1997), K. Grabe, K. Luscher (1994), A. Broch (1998), nagrinėdami žmogaus mokymą(si) visą gyvenimą, nemažai nuveikė kuriant konceptualiuosius, metodologinius ugdymo sociologijos ir socialinės pedagogikos principus. Šiuolaikinės informacinės visuomenės eroje, kuri kartais vadinama „faktų civilizacija“ (Balbus, 1993, p. 2), šioms dviem edukologijos mokslo šakoms kyla daug naujų uždavinių: žmogaus rengimas gyvenimui besikeičiančiomis sąlygomis, būtent –

socialinės raidos galimybių užtikrinimas, gyvenimiškų pasirinkimų, aktyvaus dalyvavimo moksle, profesinėje veikloje, poilsio ir laisvalaikio užtikrinimas.

Ugdymo sociologija ir socialinė pedagogika nukreipia savo tyrimus į socialinę realybę, socialines-istorines žmogaus raidos sąlygas, ugdymo tikslus, uždavinius ir socialines žmonijos funkcijas (1 pav.).

1 pav. Ugdymo sociologijos ir socialinės pedagogikos dalykas, socialinė tikrovė

Daugelis tyrinėtojų (Baand, 1995; Broch, 1998) nurodo, kad ugdymo sociologijai ir socialinei pedagogikai svarbios socialinio gyvenimo sritys, taip pat jaunimo ir suaugusių visuomenės narių profesinė veikla bei karjera. Ugdymo sociologija ir socialinė pedagogika nagrinėja ugdymo socialinį pobūdį teoriniu (ugdymo sociologija) ir prakseologiniu (socialinė pedagogika) požiūriais. Europoje šios edukologijos submokslo sritys aiškinamos įvairiai. Skandinavijos šalyse ir Anglijoje joms suteiktas bendras sociopedagogikos pavadinimas, Vokietijoje – socialinės pedagogikos, Rusijoje – pedagoginės sociologijos, JAV – švietimo sociologijos ir socialinio darbo.

Šias abi mokslo šakas sieja socialinis ugdymo pobūdis, todėl galima kalbėti apie panašų tyrimų objektą ir dalyką. Jos nagrinėja panašias problemas, todėl visi be

išimties mokslai – edukologija, pedagogika, sociologija – yra artimi, ypač tie, kurie yra integruoti: sociologinė medicina ir specialioji pedagogika, sociologija ir darbo pedagogika arba sociologija ir mokyklinė pedagogika, t. y. visur, kur egzistuoja žmogaus permanentinio ugdymo(si) problema.

W. Bauerle (1992) nuomone, ugdymo sociologija apima šias sritis:

- ugdymo sistemų vieta socialinėje visuomenės struktūroje;
- asmeniniai ir grupių tarpusavio santykiai mokykloje;
- mokyklos įtaka socialiniam ugdytinio elgesiui;
- mokykla visuomenėje ir lokaliaje bendruomenėje;
- mokyklos ir ugdymo įtaka visuomeninei raidai;
- mokykla ir jaunos kartos ugdymosi siekiai.

Taigi mokslininko nurodytos ugdymo problemos apima globalias, sociologines (pvz., ugdymo vieta visuomenėje) ir mažesnes (asmenų ir grupių tarpusavio santykiai mokykloje).

P. Zudeich (1992) nurodo ugdymo sociologijos svarbą nagrinėjant žmogaus socialinio elgesio problemas, dalyvaujant jam bendrijos gyvenime. W. Bauerle (1992) nuomone, šiuolaikinei ugdymo sociologijai būdingas teorinis požiūris į problemas, susijęs su socialine šio mokslo funkcija, ugdymo esmės aprašymu, aiškinimu. Praktinę ugdymo funkciją, šio mokslininko nuomone, perėmė ugdymo sociometrija – tai praktinė ugdymo sociologija. Jo teigimu, socialinė pedagogika dažniausia įvardijama kaip pedagogikos mokslų sritis, rečiau – kaip savarankiškas mokslas. *Socialinės pedagogikos* terminą Natorp ir Bergeman XIX a. pabaigoje apibrėžė ne tik kaip praktinį, bet ir kaip teorinį mokslą, kuris formuojasi biologiniams, socialiniams, etikos, kultūrologijos mokslams saveikaujant (žr. Ušėckienė, 2003).

H. Dauber, E. Verne (1990) nurodo, kad socialinė pedagogika apibrėžia asmenybės ir aplinkos tarpusavio sąveiką, buitines sąlygų ir kultūrinės aplinkos įtaką žmogaus socialinei raidai įvairiuose jo gyvenimo etapuose, tyrinėja individų ir jų grupių įtaką aplinkai, jos pertvarkymo galimybes, puoselėjant pagrindines vertybes. S. Robinsohn (1992) teigimu, socialinė pedagogika tiria šiuolaikinio žmogaus ugdymą tam tikroje aplinkoje, domisi tinkamos aplinkos sudarymo problemomis, neigiamų įtakų kompensacijomis. P. Freire (1993) nuomone, socialinę pedagogiką sudaro trys sritys:

- aplinkos pedagogika;
- globos pedagogika;
- kultūrinė-edukacinė veikla, kultūros ir švietimo pedagogika.

P. Freire (1993) socialinę pedagogiką apibrėžia kaip sociologinę pedagogikos kryptį, kurią, kaip ir kitus pedagogikos mokslus, apibūdina saviti ir integralūs ryšiai su ugdymo procesu. Jo nuomone, socialinė pedagogika formuluoja šiuolaikinio ugdymo socialinius principus. Ji domisi:

- užmokykline, kultūrine šviečiamąja aplinka;

- ugdymo įstaigomis: globos, sporto, kultūros, vaikų ir jaunimo visuomeninėmis organizacijomis;
- įvairiomis socialinio darbo, socialinės apsaugos formomis vaikams ir jaunimui.

P. Freire (1993) nuomone, būtent šios sritys liudija glaudų teorijos ir praktikos ryšį. Praktiką jis apibūdina per *socialinio pedagogo* veiklą, nurodydamas, kad „socialinis pedagogas – tai ne tik ugdymo proceso organizatorius, vadovas, bet ir tyrinėtojas“ (Freire, 1993, p. 94). Mokslininkas, aiškindamas ugdymo sociologijos ir socialinės pedagogikos teorinius ir taikomuosius aspektus, taip apibūdino *ugdymo sociologo* ir *socialinio pedagogo* veiklą: „Ugdymo sociologas yra inteligentiškas socialinės ugdomosios aplinkos analitikas“ (Freire, 1993, p. 95), socialinis pedagogas – „žmogus, jautriai reaguojantis į ugdymo ir socialinės pagalbos problemas“ (Freire, 1993, p. 96). Taip nusakomas instrumentinis ugdymo sociologo ir socialinio pedagogo veiklos pobūdis.

4. Nauji teoriniai, prakseologiniai ugdymo sociologijos ir socialinės pedagogikos ryšiai, problemos

Teoriniu požiūriu ugdymo sociologija ir socialinė pedagogika apima skirtingus šiuolaikinio žmogaus ugdymo proceso aspektus. Todėl K. Bannd (1995) nuomone, šių submokslių teorijose negali būti teiginių „taip turi būti“, arba „taip gali būti“, nes praktikai turi spręsti ir rinktis optimalią teoriją konkrečiai pedagoginei situacijai. Abi šios mokslo šakos papildo vieną kitą tiek teorinėmis, tiek praktinėmis pozicijomis: ugdymo sociologija siūlo socialinei pedagogikai ugdymo aplinkos aiškinimo ir nagrinėjimo teoriją, būtiną socialinio pedagogo darbui su vaikais, jaunimu ir suaugusiais (Grabe, Luscher, 1994).

Socialinės pedagogikos ir ugdymo sociologijos sąveikos tendencijos šiuolaikinėje visuomenėje tampa vis labiau pastebimos. Šiuolaikinis gyvenimas, kuriam būdingi greitai socialinio gyvenimo plėtros, techninio, mokslinio ir gamybinio gyvenimo tempai, sukrėtimai, krizės, socialinė, politinė ir ekonominė įtampa, skatina žmogų aktyviai ir kūrybingai socialinei adaptacijai. P. Zudeich (1992) nurodo, kad per formalų (ikimokyklinį, mokyklinį) ir neformalų (užmokyklinį ir popamokinį) ugdymą vaikai ir jaunimas laipsniškai įsitraukia į įvairias socialinio gyvenimo sritis.

Ugdomojo poveikio įvairiapusiškumas, nevienareikšmiškumas sukelia tam tikras asmenybės raidos krizes, lemia ir elgesio pokyčius tokiose srityse kaip poilsis bei laisvalaikis. Šių socialinių-educacinių pokyčių veikiamas ugdymas įgauna naujų aspektų. Todėl ugdymo sociologija ir socialinė pedagogika turi sukurti sąlygas žmogaus socialine raidai, jo apsaugai nuo neigiamos socialinės aplinkos, bendros ekologinės krizės grėsmės. Kadangi yra socialinių mokslų subsritis, abi šios šakos XX a. 8-ajame ir 9-ajame dešimtmečiuose tyrimus nukreipė į žmogaus socialinius, kultūrinius, edukacinius poreikius nuo gimimo iki brandžios senatvės, ypač mokymo(si), socialinio saugumo ir gerovės srityse (Collins, 1995).

Kiekviena visuomenė savo nariams kelia atitinkamus reikalavimus šiose srityse: reprodukcijos, socialinių ryšių, ugdymo ir gamybos. Būtent čia susikerta dviejų socialinių mokslų – ugdymo sociologijos ir socialinės pedagogikos – tyrimų sritys. Viena pagrindinių krypčių – šiuolaikinio žmogaus problemų nagrinėjimas taikant humaniškus metodus, siekiant jį apsaugoti nuo įvairių grėsmių (ekologinių, socialinių, ekonominių, kultūrinių ir kt.), jo asmeninių siekių ignoravimo ir socialinių savybių praradimo. Todėl šiuolaikinės profilaktinės, kompensacinės ir terapinės priemonės yra ypač svarbios. Tai vadinama trečiosios, „informacinės revoliucijos“, raiška, kuri apima ekonominę-politinę, techninę, technologinę sistemų valdymo revoliuciją, t. y. gamybinių jėgų efektyvumą, siekiant tenkinti žmogaus reikmes (vartojimo, socialines, kultūrinės, edukacinės), profilaktinėmis priemonėmis padedant individui, socialinėms grupėms tinkamai adaptuotis informacinėje visuomenėje. Taigi „trečioji revoliucija“ inspiruoja ir informacinio sprogimo padarinių profilaktikos būtinybę. Todėl visos vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų gyvenimo, socialinės elgsenos problemos tenka socialinių-humanitarinių mokslų sričiai. Revoliucija atskleidžia ir naujos socialinės pedagogikos bei ugdymo sociologijos sąveikos kryptis ir tendencijas (2 pav.).

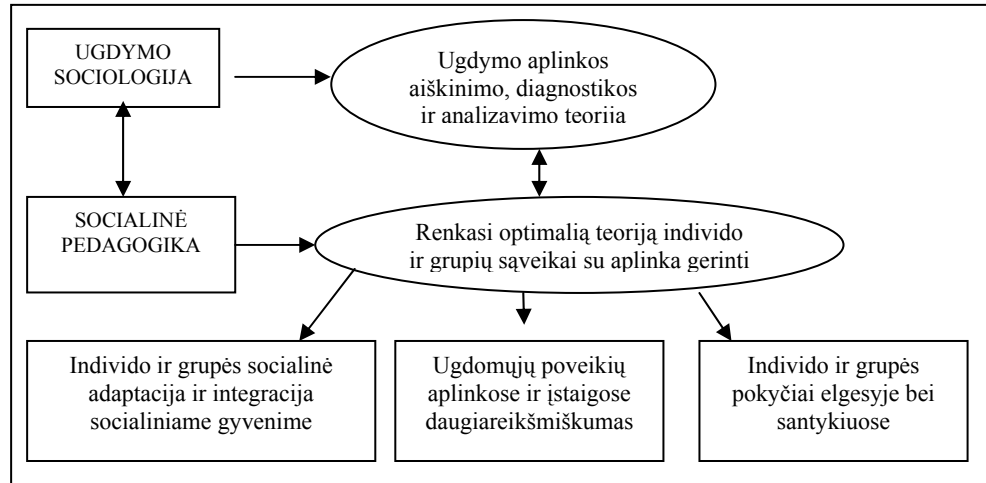
Šios dvi edukologijos subšakos susijusios su socialinėmis ugdymo aplinkos struktūromis, jaunimo ir suaugusiųjų lavinimosi, profesine ir kultūrine veikla, jaunosios kartos socialinio tapsmo procesais, patologijų ir deformacijų šaltiniais, jų raiška šeimoje, bendraamžių grupėse, gyvenamojoje vietovėje, bendruomenėje.

5. Ugdymo sociologijos ir socialinės pedagogikos ateitis

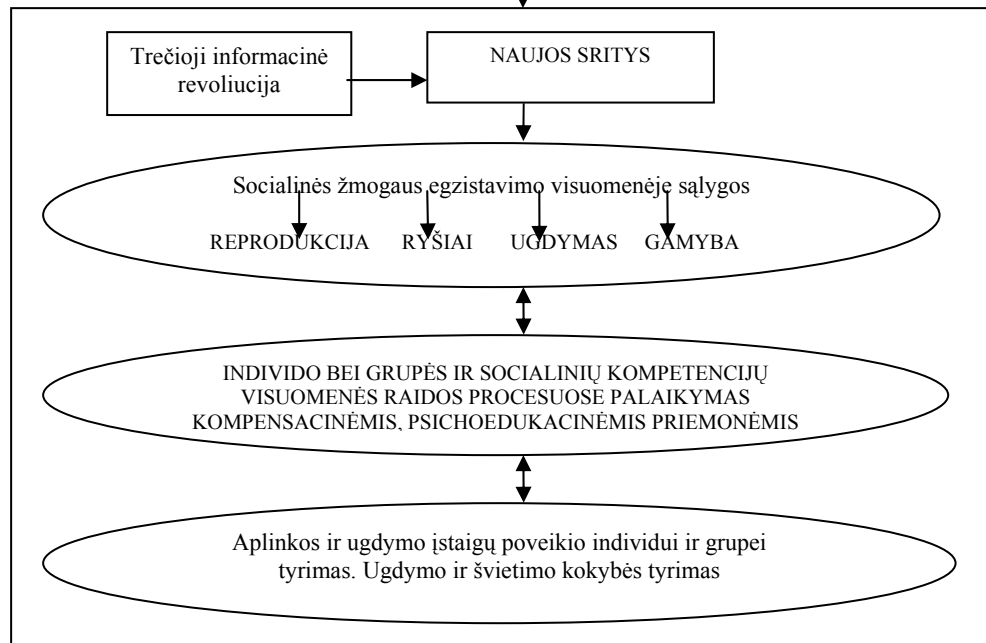
K. Grabe, K. Luscher (1994) aptaria socialinės pedagogikos ir ugdymo sociologijos mokslinio domėjimosi problematiką ateityje. Socialinėje pedagogikoje kyla tokių problemų kaip individo ir grupės socialinės-kultūrinės adaptacijos procesai. Čia ypač svarbios šios tyrimo sritys: ugdymas šeimoje, bendruomenėje, gyvenamojoje vietovėje, bendraamžių grupėse, vaikų ir jaunimo ugdymas visuomeninėse organizacijose, laisvalaikio metu, nuolatinis jaunimo ir suaugusiųjų mokymas(is), masinių informacijos priemonių socialinės-edukacinės funkcijos, edukacinės konsultacijos, socialinės patologijos ir destrukcijų profilaktika bei terapija įvairiose ugdomosiose aplinkose, ekologinės žmogaus kultūros puoselėjimas, ugdymas, siekiant taikos pasaulyje.

Spartėjantys informacinės visuomenės raidos tempai lemia ugdymo sociologijos ir socialinės pedagogikos sąveiką, kuri būtina, kad žmogus sėkmingai veiktų visuomenėje, todėl svarbios tampa tokios problemos kaip individo, grupių socialinių kompetencijų virsmas raidos procesuose, jų palaikymas profilaktinėmis, kompensacinėmis, psichoedukacinėmis priemonėmis ir galimų socialinių-kultūrinių destrukcijų profilaktika bei prevencija.

Ugdymo sociologijos ir socialinės pedagogikos ryšiai

Nauji sociologijos ir socialinės pedagogikos ryšiai

2 pav. Ugdymo sociologijos, socialinės pedagogikos integraciniai ryšiai

Ugdymo sociologijoje, be socialinių ugdymo struktūrų, šeimos, visuomeninių organizacijų, kultūros ir švietimo įstaigų edukacinės veiklos, atsiranda naujų mokslinio pažinimo ir tyrimų sričių. K. Baand (1995) nuomone, ugdymo sociologijai aktualios tampa šios problemos:

- švietimo, globos, kultūros įstaigų tinklas kaimo ir miesto vietovėse;
- socialiniai-edukaciniai ir kultūriniai pokyčiai šeimoje, lokalinėse bei nelokalinėse bendruomenėse, pavienėse gyventojų grupėse (amžiaus, lyties požiūriais);
- švietimo, mokslo ir kultūros svarba visuomenei, žmonių mentalinės sąmonės pokyčiai;
- įvairių ugdymo aplinkų socialinių ryšių struktūra;
- individų ir grupių socializacija aplinkoje (veiksniai, procesai ir struktūra);
- darbinės, profesinės veiklos kaita ir kvalifikacijos kėlimas;
- vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų socialinio ugdymo aspektai ekologinio pavojaus ir politinių, tarptautinių konfliktų, terorizmo grėsmės sąlygomis.

Vis spartėjanti socialinio gyvenimo informacinė kaita lemia ekosistemos pokyčius. A. Broch (1998) nuomone, šiuo atveju ugdymo sociologijos ir socialinės pedagogikos mokslinių empirinių interesų sritys gali būti: žmogaus gyvenimo sociosfera ir psichosfera, švietimo, mokslo ir ugdymo vaidmuo, apsaugant pavienį individą ir socialines žmonių bendrijas nuo galimų destrukcijų. Sociosferos pažeidimai iškreipia socialinius ryšius: tai reiškiasi vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų tarpusavio santykiuose, lemia socialinę patologiją. Panašiai atsitinka ir esant asmenybės psichosferos pažeidimams. Atsiranda tokių simptomų kaip depresija, psichozė, kai žmogus net ir būdamas bendruomenėje jaučiasi vienišas. Todėl A. Broch (1998) prognozuoja, kad XXI a. ugdymo sociologijai ir socialinei pedagogikai kils naujų ateities žmogaus ugdymo ir lavinimo problemų, nes informacinės visuomenės sąlygomis būtina ugdyti žmogų, turintį *homo creator* („kuriančio žmogaus“), *homo faber* („veikiančio žmogaus“) arba *homo ludens* („besiilsinčio žmogaus“) savybių. Todėl ugdymo sociologams ir socialiniams pedagogams čia tenka ypatingas vaidmuo, nes naujos žmogaus gyvenimo strategijos, kurios atitinka nuolat kintančius žmogaus poreikius, akcentuoja būtinumą nagrinėti socialinės aplinkos teikiamą privalumą žmogaus kūrėjo vaidmeniui.

Kaip teigia A. Broch (1998), šiuo atveju socialinė pedagogika ir ugdymo sociologija gali papildyti tradicinę ugdymo proceso sampratą, kuri grindžiama mokytojo ir mokinio vaidmenimis ugdymo įstaigose. Tik tada, mokslininko nuomone, galima tikėtis, kad atsiras naujų ugdymo sričių, kurios reikštų edukologijos mokslo integravimąsi į socialinių ir humanitarinių mokslų sistemą. Šiai integracijai ypač svarbūs bendrosios edukologijos ryšiai su ugdymo sociologija ir socialine politika, nes šiuolaikinis ugdymas vis dažniau grindžiamas integruotu aplinkos poveikiu individui ir grupėms, apima visas ugdymo socialines-edukacines sąlygas tiek šeimoje, tiek ugdymo įstaigose (vaikų darželyje, mokykloje), tiek ir už jos ribų (centruose,

visuomeninėse organizacijose ir t. t.).

Visi šiuolaikinio ugdymo aspektai atskleidžia socialinės pedagogikos ir ugdymo sociologijos sąveikos integralumą. Nėra ir negali būti ryškių metodologinių ribų tarp socialinės pedagogikos ir ugdymo sociologijos teorijos. Abi šios edukologijos mokslo šakos turi bendrą tyrimų sritį, dalyką (objektą) ir mokslinės analizės subjektą (socialinius individus ir grupes). Be to, gana ryškus yra ir šių mokslų prakseologinis aspektas. Socialinis pedagogas, susipažinęs su ugdymo sociologijos teorija, geriau pažins socialinę ugdytinio aplinkos struktūrą, galės tikslingiau taikyti profilaktines, kompensacines ir terapines priemones. Taip pat ugdymo sociologas negali apsieiti be socialinės pedagogikos teorijos ir socialinės politikos žinių, nes tada jis kurtų nuo konkrečios aplinkos atsietą mokslą. Taigi galima teigti, kad tiek socialinė pedagogika, tiek ugdymo sociologija apima visas jaunimo, suaugusiųjų ugdymo aplinkas ir sritis. Šiuolaikinis ugdymas šias dvi edukologijos mokslų subšakas skatintų atlikti fundamentalius, kompleksinius aplinkos ir ugdymo įstaigų poveikio tyrimus.

Išvados

1. Šiuolaikinės edukologijos, kaip socialinio mokslo, sklaida nulemta visuomenės socialinių transformacijų ir būsenų. Informacinė visuomenė, kurios procesai nėra stabilūs, lemia naujų teorijų būtinumą, kurios skatintų ugdymo pertvarką. Ugdymas kelia naujus tikslus, visų pirma tai laisvo ir savarankiškai mąstančio žmogaus, pasirengusio spręsti globalias visuomenės raidos problemas, ugdymas. Šiame visuomenės raidos etape stiprėja edukologijos ryšiai su sociologija, kaip vienu svarbiausių mokslų, nagrinėjančių visuomenės kaitą, jos struktūras ir valdymą. Tvirtėjant sociologijos ryšiams su edukologija, susiformuoja dvi naujos šakos – ugdymo sociologija ir socialinė pedagogika, kurios, kadangi yra glaudžiai susijusios, skiriasi viena nuo kitos savo dalyku, problematika, metodologija.
2. Ugdymo sociologija yra metodologinio pobūdžio mokslas, nes aiškina ir diagnozuoja socialinį ugdymo pobūdį, atskleidžia jo raišką įvairiose aplinkose (institucionalizuotoje ir laisvoje). Socialinė pedagogika nagrinėja prevencines, kompensacines ir terapines galimybes, siekiant palaikyti pavienio individo ar socialinių grupių ryšius su visuomene.
3. Ugdymo sociologija ir socialinė pedagogika yra svarbios edukologijos, kaip socialinio mokslo, ateičiai, nes sąveikaudamos tarpusavyje puoselėja šio mokslo ryšius su visuomene, edukologiją įtraukia į bendrą socialinių mokslų sistemą, kaip lygiavertį socialinį mokslą. Be to, šios subšakos padeda edukologijai išvengti konservatyvumo apraiškų ir rekonstruoja ryšius su socialine ugdymo tikrove. Jų sąveika ir sklaida turi įtakos ugdymo sociologo ir socialinio pedagogo veiklai, mokliškai pagrindžia ir padeda spręsti socialinio ugdymo problemas testinio mokymo(si) visą gyvenimą ideologijos dvasia.
4. Ugdymo sociologija ir socialinė pedagogika Europoje jau yra sukaupusios

nemenką teorinę patirtį, ypač metodologijos srityje. Jos nagrinėja veiksmingo ugdymo galimybes vykstant pokyčiams.

5. Susidarius naujoms ugdymo sąlygoms, ugdymo sociologijos tyrimai tampa ypač reikšmingi, nes yra susiję su analize: socialinių sąlygų ir veiksnių įvairovės, socialinių santykių gausos, ugdytojo ir ugdytinio, pavienės asmenybės ir asmenų grupės, įvairių aplinkų, kuriose vyksta ugdymas. Vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų ugdymo istorinė-sociologinė analizė leidžia išsamiau aptarti socialinį ugdymo, mokslo ir kultūros aspektą besikeičiančioje aplinkoje, pateikti ugdymo aplinkos tipologiją.
6. Ugdymo sociologų tyrimai remiasi ir socialinės pedagogikos tyrimais. Taip siekiama geriau pažinti ugdymo aplinkos sąlygiškumus, rasti veiksmingų ugdymo aplinkų kūrimo ir korekcijos metodų būdų.
7. Ugdymo sociologija ir socialinė pedagogika turi bendrų rezultatų kuriant mokslinės metodologijos, vaikų socialinės integracijos, profilaktikos ir socialinės pagalbos sistemas.
8. Ugdymo sociologijos ir socialinės pedagogikos teorija ir empirinių tyrimų rezultatai lemia naujas ugdymo veiksmingumo didinimo galimybes, veiksmų darną, kai ugdymas modeliuojamas taikant socialinių grupių palaikymo metodus. Taigi šie mokslai skatina visuomenės veikėjų, politikų domėjimąsi ne tik švietimo sistemos būkle, bet ir įvairių socialinių grupių ugdymo poreikiais ir problemomis. Be to, jie gali pateikti išsamias socialines-educacines rekomendacijas švietimo sistemų ir jos subsystemų veiksmingo funkcionavimo klausimais (regione, šalyje, pasaulyje).
9. Ypatingas dviejų edukologijos mokslo šakų uždavinys ateičiai – sukurti aplinką, kuri atitiktų individo ir grupės poreikius, tenkintų socialinius-educacinius lūkesčius šiuolaikinės XXI a. visuomenės raidos sąlygomis.

Gauta 2006 10 10

Pasirašyta spaudai 2006 12 05

Spausdinti rekomendavo: prof. O. Tijūnėlienė,
doc. D. Malinauskienė

Literatūra

- Arnold, K. (1995). *Der Situationsbegriff in der Socialwissenschaftes*. Beim Heilbrunn: Klinckhardt.
- Baand, K. (1998). *Neue soziale Bewegungen in Westeuropa und den USA*. Frankfurt/M: Campus.
- Balbus, I. (1993). *Neue soziale Bewegungen*. Frankfurt/M.
- Bauerle, W. (1992). *Theory der Socialpädagogik*. Weinheim: Beltz Verlag.
- Broch, A. (1998). *Sociologische Phantasie und exemplarisches Lernen in Theorie*. Stuttgart: Klette.
- Collins, P. (1998). *Conflict Sociology: Toward and Exploratory Science*. New York: Academic Press.
- Cook, K. S. (1997). *Social Exchange Theory*. Beverly Hills, California: Sage.
- Daubei, H., Verne, E. (1990). *Freiheit zum Lernen*. Rowolt: Reinbeck. Opladen: Leske& Budrich.
- Elias, N. (1978). *What is Sociology?* New York: Columbia University Press.
- Freire, P. (1993). *Padagogik der Unterdrückten*. Rowolt: Reinbeck.
- Grabe, K., Luscher, K. (1994). *Sociale Beziehungen jungen Eltern*. Bielefeld: Kleine.
- Laužikas, J. (1997). *Rinkiniai raštai*, t. 2. Kaunas: Šviesa.
- Lukmann, N. (1994). *Sociale Systeme*. Frankfurt/M: Campus.
- Ritzer, G. (2000). *Modern sociological theory*. First edition. McGraw-Hill.
- Robinson, S. (1997). *Bildungsreforms Revision des Curriculum*. Neuwied.
- Osterband, A. (1993). *Konservative Tendenzen und neue soziale Bewegungen*. Frankfurt/M.
- Vaitkevičius, J. (1998). *Socialinės pedagogikos bruožai*. Vilnius.
- Zudeich, P. (1992). *Alternative Schulen*. Frankfurt/M: Campus.
- Ušackienė, L. (2002). *XX a. pedagogikos kryptys ir švietimo sistemos*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.

DISSEMINATION OF THE SCIENCE OF PEDAGOGY: LINKS OF INTEGRATION OF EDUCATIONAL SOCIOLOGY AND SOCIAL PEDAGOGY

Audronė Juodaitytė

Summary

The paper deals with the question of the dissemination of the contemporary science of pedagogy in the period of global social transformations, referred to as informational (knowledge economy society), which conditions a full-scale dissemination of socio-humanitarian sciences and presupposes deep links of integration of various sciences engaged in the analysis of interdisciplinary issues.

Education is one of such issues and, social by nature, calls for links between pedagogy and other sciences first and foremost those, which deal with society, its structure and organisation. Therefore the link of the sciences of pedagogy and sociology is essential as the development of new truths in pedagogy is preconditioned by the development of our post-modern and unstable society.

The necessity arises to orientate towards the development of society, its relations with man and a constantly changing environment, which is marked by a multidimensional interaction of “man-man”. New branches of the science based on the knowledge of the science of sociology, an individual’s life and peculiarities of his/her development and such sub-branches of pedagogy as educational sociology and social pedagogy have developed. The paper discloses the trends of the theoretical and praxeological research of these sub-branches of the science of pedagogy, links of

integration and transformations.

In Europe educational sociology and social pedagogy have accumulated quite a substantial theoretical experience, particularly in the field of methodology. They focus on the analysis of the possibilities of the effective functioning of education in the processes of complex educational changes. When new conditions for education are created, the studies in educational sociology gain special significance as they are linked with a variety of social conditions and factors, the multitude of social relations, with the analysis of the educator and the addressee of education, a particular individual and a group as well as with various environments, in which the process of education is performed. The historical-sociological analysis of children, youth and adult education allows deep and wide study of the social aspects of education, science and culture in a changing social environment and presents the typology of the developmental environment. The researches of educational sociologists are also based on the researches in social pedagogy. Thus attempts are made to conceptualize in depth the conventionalities of the developmental environment and the ways of creating effective developmental environments and corrective methods.

Educational sociology and social pedagogy also have common achievements developing the scientific methodology and the systems of children social integration, prevention and social aid as well as for pathology affected individuals and groups. The theory of educational sociology and social pedagogy and the results of empirical researches precondition new and more effective educational possibilities, accelerate balanced actions reforming, projecting and modelling education through support of social groups. Thus these sciences stimulate the interest of public servants and politicians not only in the state of the educational system but also in the needs and problems of various social groups. Moreover, they are competent to provide comprehensive social-educational studies on the systems of education and the issues of the effective functioning of sub-systems (regional, national, global).

A special task of the two branches of pedagogy for the future is to create the environment beneficial for an individual and a group which meets socio-educational needs in the process of society in the 21 millennium.